

Ortsanalys för *Vallåkra*

december 2003

O:\64mas\7152xx\715244\L_proj\pagemaker\ortsanaöys
för Vallåkra.pm65

SCANDIACONSULT SVERIGE AB

Region Syd

Mark och samhälle

Isbergs gata 3

211 19 MALMÖ

Tfn 040 - 10 54 00

Fax 040 - 12 66 50

Förord

Vallåkra bestod ursprungligen av två byar, Norra Vallåkra och Södra Vallåkra, som splittrades genom enskiftet 1806. Den egentliga utvecklingen satte fart till följd av utbyggnaden av järnvägen mellan Helsingborg och Billeberga, som invigdes 1865. Vallåkra utvecklades till ett stationssamhälle och huvudort i den nybildade Vallåkra kommun. Men ortens historia är mycket äldre än så. Denna ortsanalys söker beskriva Vallåkras utveckling och den karaktär orten har i dag.

Ortsanalys är en arbetsmetod som bygger på den norska metoden ”stedsanalys”. Den innebär en systematisering av kunskap för att förstå en orts historia, dess aktuella situation och förutsättningar samt dess utvecklingsmöjligheter. Ortsanalysen beskriver ortens form som ett resultat av en historisk process där både övergripande samhällsutveckling såväl som lokala initiativ och drivkrafter har medverkat till ortens utveckling. Resultatet av detta sammanfattas i ortens starka och svaga sidor samt i exempel på hur ortens kvaliteter kan förbättras och utvecklas.

Vallåkra, Gantofta, Påarp, Ödåkra och Hasslarp är alla mindre orter eller byar i närheten av Helsingborg. Alla orter utom Hasslarp har pågatågstrafik. Orterna har goda boendemiljöer och är attraktiva för ny bebyggelse. Kan en utbyggnad ske, i så fall på vilket sätt och vad är viktigt att ta fasta på vid en utbyggnad? För att belysa dessa frågor och för att få underlag till fortsatt planering tar Helsingborgs Stadsbyggandskontor fram ortsanalyser för de fem orterna.

Ortsanalysen för Vallåkra är utförd av Scandiaconsult i Malmö under hösten 2003. De övriga analyserna har parallellt tagits fram av Stadsbyggnadskontoret. Kerstin Nilermark är beställare av ortsanalysen. Den är utförd av Ylva Pålstam med Kristina Hermansson som handläggare. Börje Larsson, boende i Vallåkra och redaktör för boken ”Livet i Vallåkra”, har varit till stor hjälp i beskrivningen av Vallåkras historia. De svartvita fotografierna på sidan nio tillhör Börje Larssons samlingar. Övriga fotografier är tagna av Scandiaconsult.

Malmö i december 2003

Ylva Pålstam

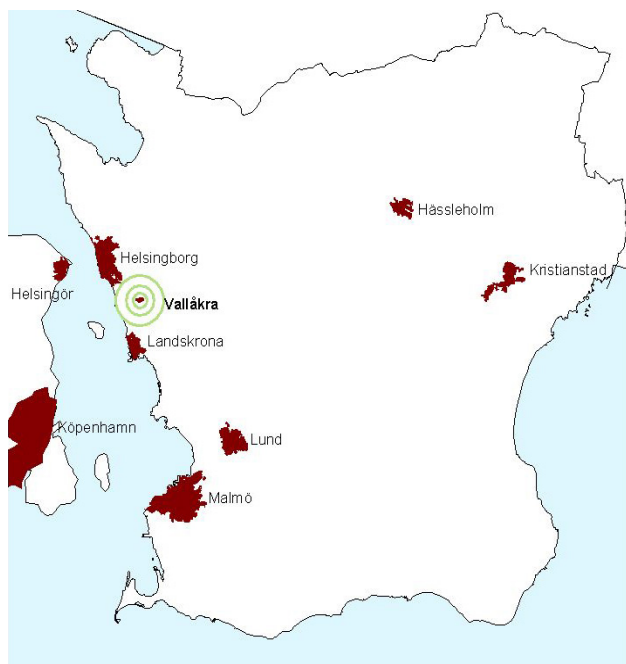
Innehåll

Geografi.....	5
Historia.....	6
Landskap och grönsstruktur.....	11
Huvudstrukturer.....	13
Funktioner & folkliv.....	14
Trafikmönster.....	16
Starka och svaga sidor.....	17
Sammanfattning.....	18

Geografi

Under medeltiden bestod Vallåkra av två byar i två socknar på ömse sidor om Råån, Norra Vallåkra i Fjärestads socken och Södra Vallåkra i Kvistofta socken. Till följd av den kommunalförordning som blev lag 1866 bildades Vallåkra kommun med Vallåkra som huvudort. Vallåkra inkorporerades därefter med Helsingborgs kommun 1970.

Vallåkra är en by på landet, men avståndet är inte långt till stora städer. Till Helsingborg och Landskrona är avståndet ca en mil. Det övergripande vägnätet, motorvägnätet nås på fem kilometer.

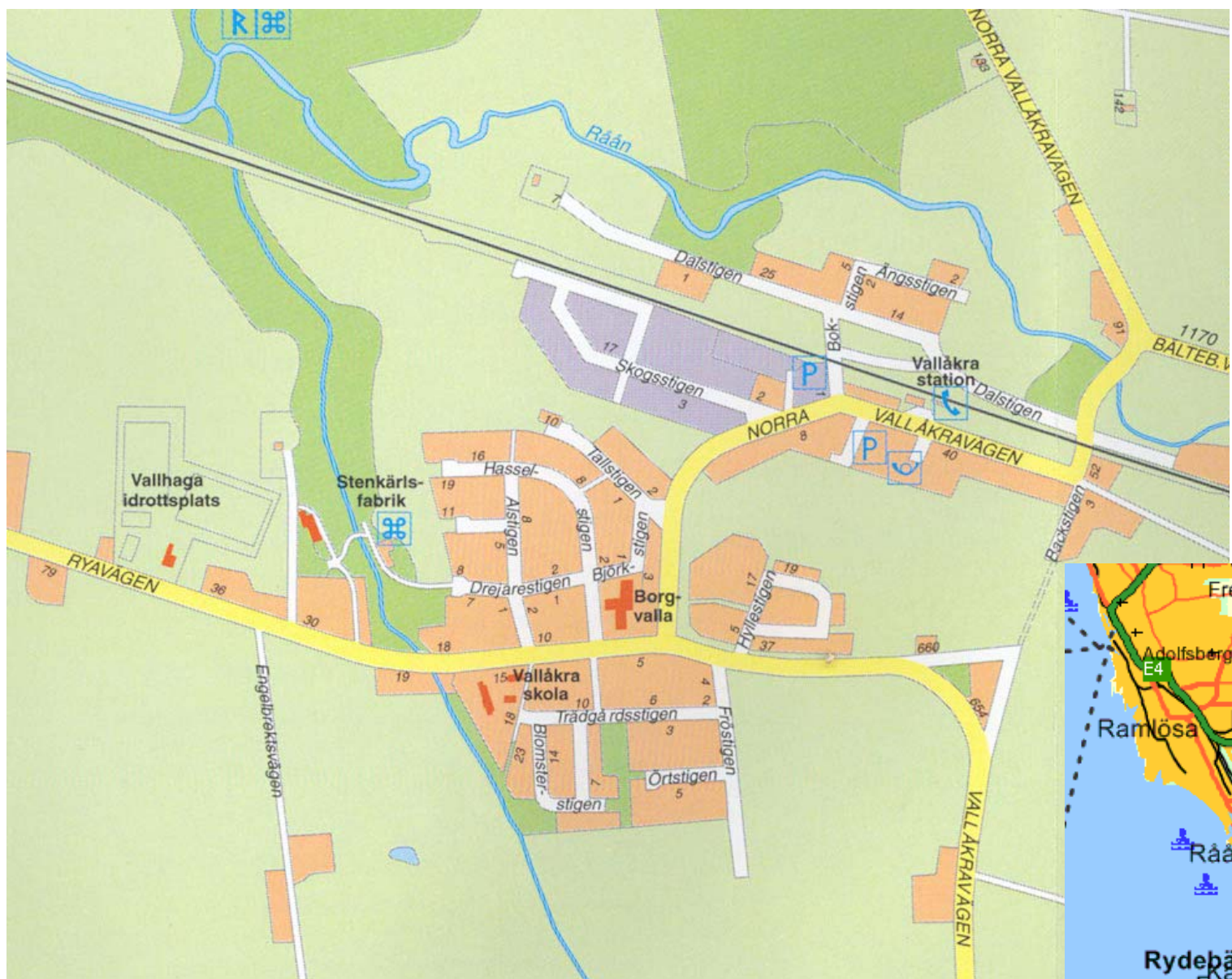
Orten trafikeras av pågatåg, med tåg i båda riktningarna i stort sett en gång i timmen, från tidig morgon till sen kväll. Under lördagar och helger går det något färre tåg. Det tar 13 minuter till Helsingborg, 35 minuter till Lund, 55 minuter till Malmö och cirka en och en halv timma till Kastrup och Köpenhamn. Det går även en busslinje mellan Vallåkra och Helsingborg, med cirka sju avgångar under vardagar. Med buss tar det cirka en halvtimma till Helsingborg C.

Idag bor knappt 600 invånare i Vallåkra (586 invånare år 2002). Andelen barn och ungdomar i åldrarna 0 till 19 år är ungefär som riksgenomsnittet. Åldersgruppen 20 till 24 år, den åldersgrupp som i allmänhet går någon form av utbildning, är hälften så stor som riksgenomsnittet, medan andelen i åldrarna 25 till 64, den yrkesverksamma gruppen, är lika som riksgenomsnittet, dock med en tyngdpunkt på personer mellan 45 och 64 år. Andelen pensionärer är högre än riksgenomsnittet. Flyttningsnettot var negativt, ca minus 1 %, under 2002.

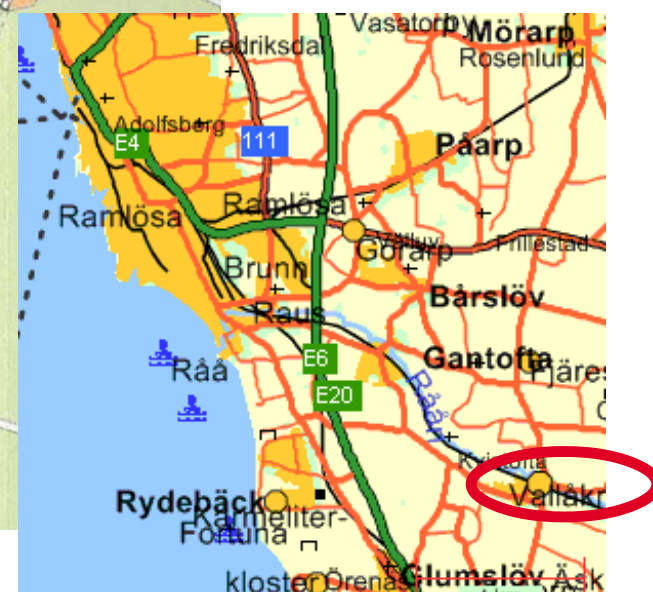
Sysselsättningen inom statistikområdet Vallåkra, som är större än själva byn, domineras av näringsgrenarna offentlig förvaltning, utbildning och vård (cirka 30 % sysselsatta), jordbruk (knappt 26 %) samt handel och kommunikation (cirka 20 %). I förhållandet till riket i övrigt är antalet arbetstillfällen drygt sju gånger fler inom jordbruksnäringen, en tredjedel så många inom näringsgrenarna offentlig förvaltning, utbildning och vård samt ungefär som riket inom näringsgrenarna handel och kommunikation. De flesta pendlar till arbeten utanför Vallåkra.

Slutsatser

- ≠ Vallåkra är en by på landet med god kontakt med det övergripande vägnätet. Det är fem km till på- och avfarten till E6. Avståndet till Helsingborg och Landskrona är cirka en mil.
- ≠ Byn har goda kollektivtrafikförbindelser med pågatåg, cirka ett tåg i timmen. Busslinje till Helsingborg med något färre avgångar per dag. Det är lätt att nå Helsingborg, Lund, Malmö, Kastrup och därmed övriga världen.
- ≠ Vallåkra är i huvudsak en boendeort.
- ≠ Byn har en lägre andel invånare i åldrarna 20 till 44 år samt en större andel invånare i åldersgruppen 45 till 64 år och pensionärer än riket i övrigt.
- ≠ Det finns arbetstillfällen i Vallåkra, men utpendlingen är större än inpendlingen.

Adresskarta över Vallåkra

Översiktskarta

Historia

Förhistoriskt tid

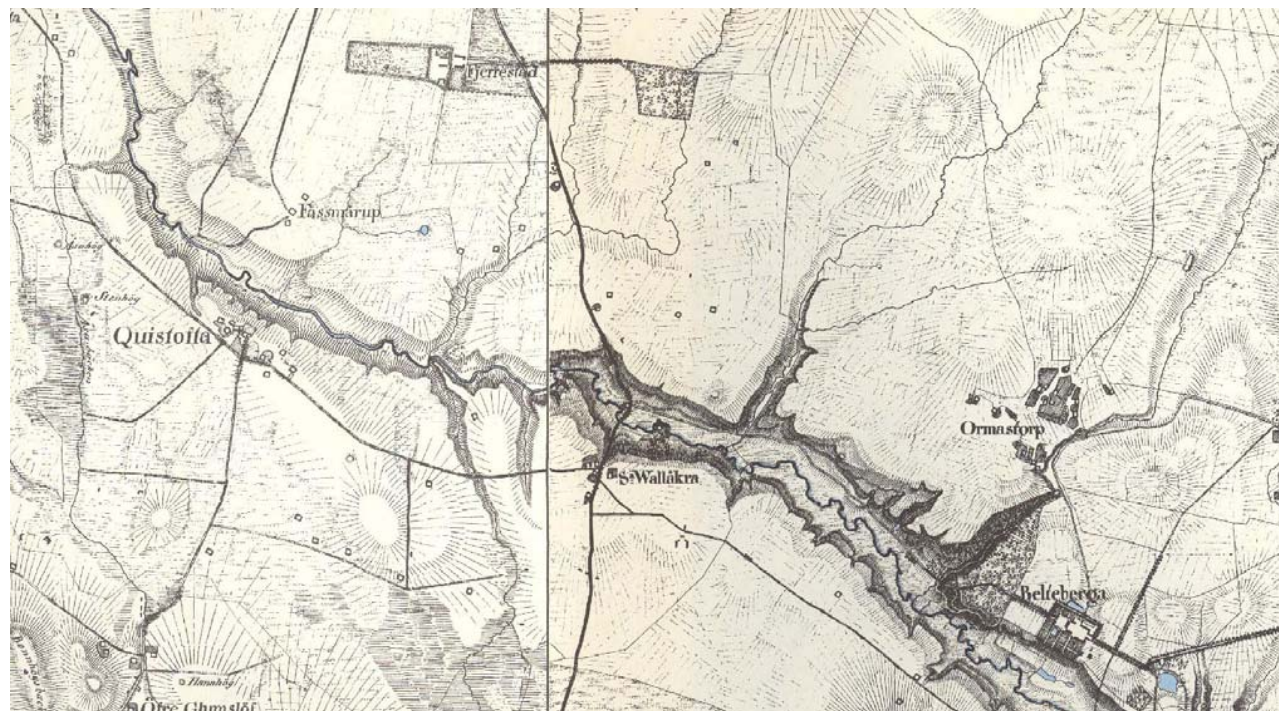
Rååns dalgång ha varit en förutsättning för bosättning i trakten. Den erbjöd möjlighet till jakt, fiske och transport för den tidiga jägarbefolkningen. De översilande markernas kraftiga bete och goda slätterängar har utgjort grunden för den första bofasta jordbruksbefolkningen. Dalgången med sina sidoraviner har haft stor betydelse för den historiska odlingsstrukturen. Flera raviner har fungerat som odlingsgränser mellan äng och åker.

Ovanför den branta bäckravinen mot norr i Vallåkra, ligger den så kallade Borgen. Den anses vara en naturlig, men bearbetad försvarsanläggning från järnåldern (400 f Kr – 1050 e Kr), uppförd några hundra år före 1000-talet för att skydda folk som bodde vid Rååns övre lopp. Vallåkraborgen bör vara äldre än Helsingborgen.

Medeltid till 1800-tal

Namnet Vallåkra har förmodligen betydelsen ”åker på fältet” eller ”åkrarna på slätten”. Förleden vall betyder slät mark, slätt eller fält. Namnet nämns första gången 1346, då som Walaker.

Vallåkra bestod ursprungligen av två byar, Norra Vallåkra som låg i Fjärestads socken och Södra Vallåkra som låg i Kvistofta socken. Sockengränsen gick längs Råån. Byarna låg i ett fullåkerslandskap där de skogsbevuxna delarna i huvudsak var knutna till Rååns dalgång. Genom socknarna löpte flera stora och betydelsefulla vägsträckningar. Vägen från Landskrona genom Vallåkra till Mörrarp, vägen från Helsingborg till Landskrona och vägen från Fjärestad till Nymölla (nuvarande Gantofta). Vid Vallåkra fanns ett vadställe som

Skånska rekogniseringskartan 1812-1820

så småningom ersattes med en träbro. Träbron fanns när Linné stannade till i Vallåkra den åttonde juli 1749, på färden från Bälteberga till Helsingborg. I anslutning till det gamla vägnätet fanns gästgiverier och skjutstationer för byte av hästar, knutna till det statligt reglerande skjutsväsendet. I Södra Vallåkra började gästgivaregården som reservskjutsstation omkring 1765. I korsningen mellan Mörrarpsvägen och vägen till Kvistofta, ligger fortfarande den skjutsstation kvar som uppfördes vid 1700-talets slut.

Råån har varit betydelsefull som kraftkälla. Öster om bron, på platsen för nuvarande Edenhalls mekaniska, låg tidigare en vattenkvarn som tros härstamma från medeltiden. Kvarnen nämns i danska skrifter från 1574 och 1629.

I slutet av 1700-talet bestod Södra Vallåkra av sex gårdar, samtliga var frälsehemman (frälsehemman innebar frihet från grundskatt till kronan). Kvistofta var då huvudort och kyrkligt centrum. Södra Vallåkra by låg vid korsningen mellan vägen till Landskrona/Mör-

arp och vägen till Kvistofta. Norra Vallåkra bestod av en samling gårdar norr om Råån, i anlutning till vägen till Mörap.

Enskiftet genomfördes 1806 i Norra och Södra Vallåkra. I Södra Vallåkra splittrades bykärnan och gårdarna flyttades ut med all mark samlad kring respektive gård. Vallåkragården flyttades till sin nuvarande plats, strax öster om den gamla byn. Byggnaderna är från 1810.

Enskiftet medförde att socknens mark odlades upp fullständigt. Våtmarker dikades ut för att få mer odlingsbar mark, vilket förändrade förutsättningarna för vattenmöllorna, som ersattes av vindmöllor. Norra Vallåkra Stubbamölla uppfördes på höjden norr om Råån på 1860-talet. Kvistofta Mölla, av holländsk typ, byggdes 1858 strax söder om Vallåkra. Kvarnen var i bruk fram till 1959 och brann ner 12 juli 1969 till följd av ett åsknedslag.

Leran - industrialiseringen

Naturtillgångarna i Rååns dalgång har spelat roll för utvecklingen av Vallåkra. I Norra Wallåkra stenkolsgruva, i Borgen, bröts stenkol under åren 1738-53, vilket Linné beskriver i sin Skånska resa. Stenkolsflötserna var inte stora, 15-18 cm och gångarna blott cirka 60 cm i diameter. Stenkolsbrytningen blev inte långvarig och först på 1860-talet inriktades intresset igen på Vallåkra, då Wallåkra Stenkolsaktiebolag bildades. Brytningen blev även denna gång inte långvarig, utan upphörde 1867.

För att utvinna stenkol var exploatörerna tvungna att bryta lera. Det låg nära till hands att söka användning för den mängd lera som lagrats på platsen efter stenkolsbrytningen. Av den anledningen grundades 1864

Wallåkra Lerkärlsfabrik. Fabriken etablerades i botten av bäckravinen, Hålabäcken, som rinner ut i Råån. Lerkärlsfabriken bytte sedermera namn till Wallåkra Stenkärlsfabrik. Tillverkningen bestod, och består fortfarande av saltglaserade bruksföremål som krukor och inläggningskärl.

Ytterligare en fabrik låg i bäckravinen, Wallåkra Lervarufabrik AB, som tillverkade saltglaserade rör, kloakbrunnar, grenrör samt krubbor för stall och ladugårdar. Höganäsbolaget köpte 1919 Lervarufabriken och lade därefter ner den. Fabriksbyggnaden revs 1931. Brytning av lera fortgick dock. När tänken i norra Vallåkra tog slut började en brytning under 1960-talet söder om järnvägen, strax intill den plats där Lervarufabriken tidigare låg. I den lertäkten hittades dinosauriefotspår 1974. Sedan mitten av 1970-talet har det inte brutits någon lera i Vallåkra.

Stationssamhället och kommunhuvudorten

År 1865 anlades järnvägen mellan Helsingborg och Billeberga. Strävan att undvika nivåskillnaderna medförde att järnvägen drogs längs Rååns dalgång. Att järnvägsstationen blev förlagd till Vallåkra och inte till Kvistofta, som då var betydligt större, kan endast spekuleras i. Kanske var det den inflytelserika godsägaren från Vallåkragården och Bälteberga som hade ett finger med i spelet. I folkmun talade man förr om att Ryttnästare S Coijett, som ägde Vallåkragården, skänkt behövlig mark till Järnvägsaktiebolaget för att stationen skulle anläggas i Vallåkra. Bispår byggdes senare till Vallåkra Lervarufabrik, Vallåkra Lantmannaaffär samt till belastning vid Vallåkragårdens ägor.

Järnvägen medförde att den gamla bondbyn Vallåkra utvecklades till ett modernt stationssam-

hälle. Utvecklingen tog ytterligare fart när Vallåkra blev huvudort i den nybildade Vallåkra kommun.

En ny väg förbi stationen, nuvarande Norra Vallåkravägen, och en ny stenvalvsbro i två spann över Råån, som ersatte den gamla träbron, byggdes 1890. Byns äldsta bebyggelse finns fortfarande knuten till järnvägsspåren, i huvudsak i form av små enfamiljshus i tegel. Vallåkra blev en ort med många hantverkare och verksamheter. År 1903 fanns följande industriella anläggningar och näringsidkare: Kvistofta kvarn, Vallåkra Andelsmejeri, Ostfabrik, Wallåkra Lerindustri, Hvens tegelbruksaktiebolag, Wallåkra Lerkärlsfabrik, Tegelbruk, bagare, gästgivare, mjölnare, murare, sadelmakare, skomakare, skräddare, slaktare, toffelmakare, trädgårdsmästare, tunnbindare och vagnmakare.

Vallåkra mejeri bildades 1874. Det första mejeriet låg mitt emot stationen. Mjölken kom från omkringliggande gårdar och sändes med tåg till Helsingborg och mjölkaffärerna. När tetra pak, den trekantiga pappersmjölkförpackningen, introducerades minskade lösförsäljningen av mjölk och mejeriet lades ner 1961.

Den gamla vattenkvarnen upphörde 1880. På samma plats startade 1898 Walo Ysteri en tillverkning av ostar. Skummjölken kom från Vallåkra mejeri och vasslan gick till Vallåkragården som svinfoder. Ysteriet drevs till 1942 då Vallåkra mejeri inte längre kunde leverera skummjölk.

Kvistofta Sockens Sparbank grundades 1874 och fick sedermera namnet Vallåkra sparbank. Banken etable-

rades i Vallåkra. År 1980 invigdes den nya banklokalen mitt emot tågstationen. Banken är nu nerlagd.

Grönadal var, och är ett fortfarande, en viktig lokal för nöjes- och föreningslivet i Vallåkra. Gamla Grönadal var från början en såg- och snickeriverkstad som drevs av vattenkraft och låg nere i ravinen, vid Hålabäcken, strax norr om Stenkärlsfabriken. Här ordnades dans första gången 1891 på en utedansbana. På 1930-talet fanns en scen både inomhus och utomhus. Förutom dans var här en mängd aktiviteter som filmvisningar, revyer och uppträdande av kända artister som Edvard Persson, Ulla Billqvist och Sven-Olof Strandberg. Den sista utedansen ordnades midsommardagen 1959. Dansbanan var i dåligt skick och revs sommaren efter.

I februari 1949 brann Grönadal ner. Nuvarande Grönadal, som uppfördes ovanför ravinen, invigdes ett år senare. I de nya lokalerna ordnades inga offentliga danser men däremot föreningsfester, revyer, privata tillställningar och gammaldansaftnar.

Vallåkra Konsumtionsförening bildades 1900. Affärsverksamheten drevs fram till 1967. Lokalerna såldes till då Filadelfia, som nu bedriver sin verksamhet i huset.

Vallåkra småskola startade 1904 i lokaler på Vallåkragården. Skolan flyttades senare till lokaler på Dalstigen. År 1913 stod den nya skolbyggnaden vid Ryavägen färdig. Skolan lades ner 1983, inte i brist på barn i Vallåkra utan i brist på barn i Gantofta nya skola.

Vallåkra Frivilliga brandkår bildades 1911. Den första brandstationen uppfördes 1924 och den nuvarande byggdes 1965.

Ett gemensamt ålderdomshem byggdes under 1920-talet för Kvistofta, Härslöv och Fjärestads socknar. Ålderdomshemmet fick namnet Borgvalla och ligger i korsningen mellan Ryavägen och Norra Vallåkravägen. Ett kommunhus byggdes under 1930-talet där bl a brandkåren hade sina bilar, innan den fristående brandstationen byggdes.

I Vallåkra fanns ett flertal föreningar. Vallåkra mejeriförening, Vallåkra uppköpsförening, Vallåkra handelsförening, Vallåkra arbetarförening och Vallåkra Skytteförening för att nämna några. Vallåkra idrottsförening bildades 1913 i syfte att väcka intresse för idrott och gymnastik. I början fick föreningen använda betupplagsplatsen till sportaktiviteter, när den inte var täckt av betor. Sportplaner och fotbollsplaner anlades senare på området väster om Grönadal. Under 1960-talet var föreningen framgångsrik i fotboll och spelade i Mellanskånska serien div II. År 1984 fick klubben en egen klubbstuga.

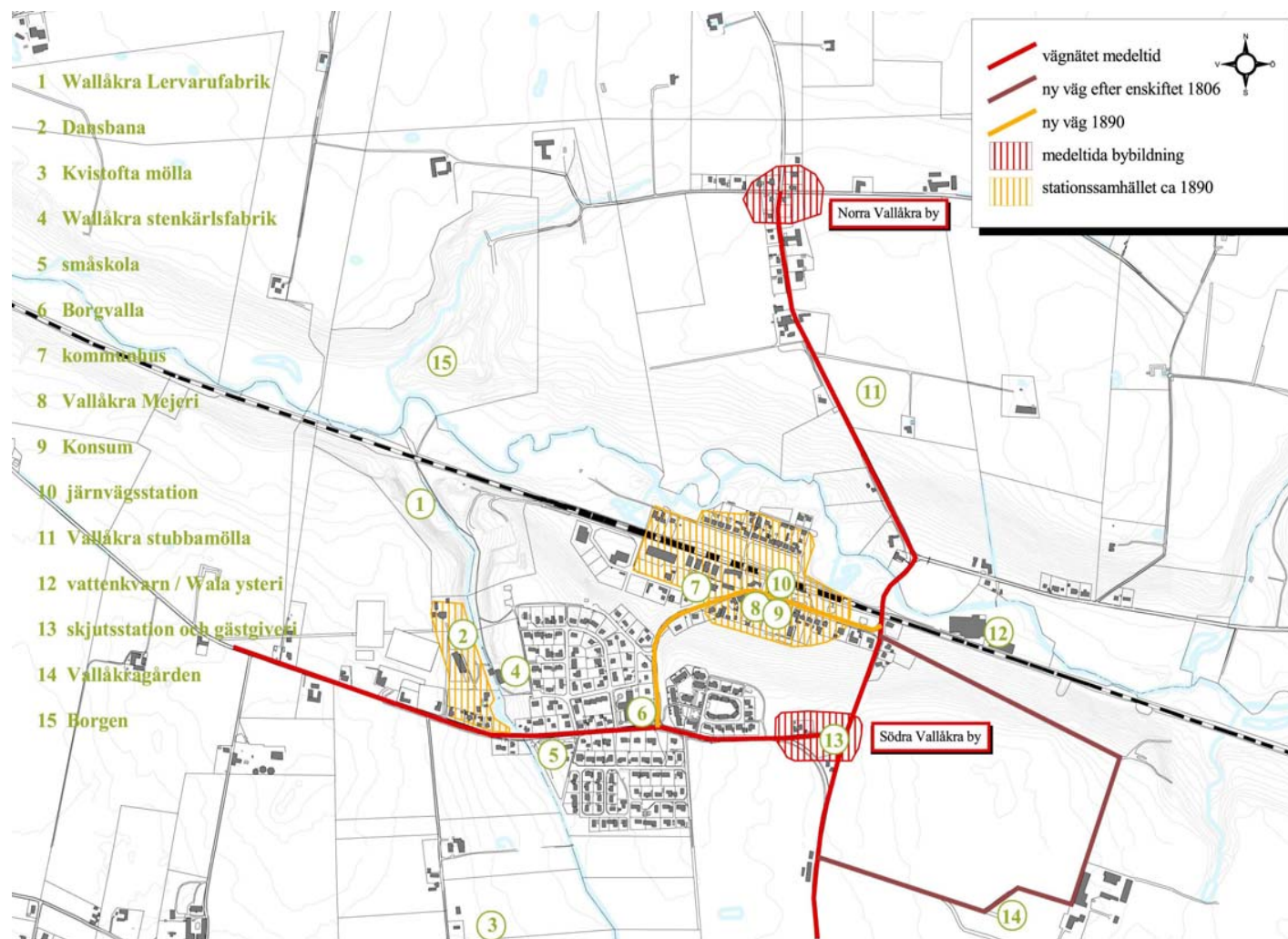
Efterkrigstiden

Efter andra världskriget började en försiktig utbyggnad i Vallåkra. I första hand längs genomfartsvägen och i området kring ålderdomshemmet Borgvalla.

En utbyggnad av större omfattning startade i slutet av 1960-talet i området väster om Alstigen och söder om Ryavägen. Under 1980-talet bebyggdes området öster om korsningen Norra Vallåkravägen/Vallåkravägen.

Slutsatser

- ≠ Rååns dalgång och den omgivande rika jordbruksmarken har utgjort förutsättningar för byn Vallåkras tillblivelse.
- ≠ Vallåkras historia går tillbaka till förhistorisk tid. Ett synligt spår är försvarsanläggningen Borgen.
- ≠ Vallåkras historia är mångfacetterad och har lämnat tydliga spår från olika epoker. Den gamla vägstrukturen som stammar från medeltiden, bl a den gamla "hålvägen" från gästgiveriet ner till Norra Vallåkravägen. Dagbrott och Stenkärlsfabriken visar spåren från en tidig industrialisering med brytning av stenkol och lera och tillverkning av stenkärl. Stationssamhället och kommuncentrat med byggnader som skola, ålderdomshem och kommunhus.
- ≠ Vallåkra Stenkärlsfabrik är ett stycke levande historia i dagens samhälle med en unik "äkthet".
- ≠ Trots att järnvägstationen är riven illustrerar området kring spåren fortfarande samhällets historia som järnvägssamhälle.

Vallåkra station

Kvistofta mölla

Vattenkvarnen vid Edenhalls Mekaniska

Stenvallsbron över Råån

Vallåkragården

Skjutsstation/gästgivareregård

Landskap och grönstruktur

Landskapet domineras av den skarpt nedskurna Råån med biflöden. Nivåskillnaden mellan dalgångens botten och den omgivande jordbruksmarken är längs långa sträckor upp mot 25-30 meter. Vid Vallåkra rinner två bäckar ut i ån. Båda har skurit ner djupa ravindalar. Vid den norra, Fjärestadsbäcken, ligger Borgen på en högt belägen trekantig ängsplåt, drygt 20 meter över Rååns yta. Vid den södra, Härslövsån eller Hålabäcken, är Stenkärlsfabriken belägen. Topografin har varit styrande för väg- och järnvägssträckningar samt för bebyggelsens utbredning.

Längs Rååns dalgång växer skog bestående av ask, alm, bok och ek och längs sluttningarna ner mot ån finns fina betesmarker. På ömse sidor om dalgången utbreder sig högvärdig jordbruksmark.

Berggrunden är uteslutande av sedimentärt ursprung, avsatt i form av stora floddeltan som sedan konsoliderades genom tryck och värme. Den bildades för cirka 200 miljoner år sedan i övergången mellan trias och jura, en period kallad rätlias. Rätliasformationen domineras av dess växlingar mellan sandstenar, mostenar, lerstenar, leror och stenkolfötter. Jorden i trakten tillhör den så kallade baltiska nordvästmoränen som domineras av närings-, ler- och kalkrika jordar. Jorden är högt klassad som åkermark, klass 7-9 dominerar där 10 är den högsta.

Carl von Linné besökte Vallåkra den åttonde juli under sin Skånska resa 1749. Han kallade Råån för Wallåkra bäck och beskrev stenkolsbrytningen i Borgen och alla de växter som växte i dalgången.

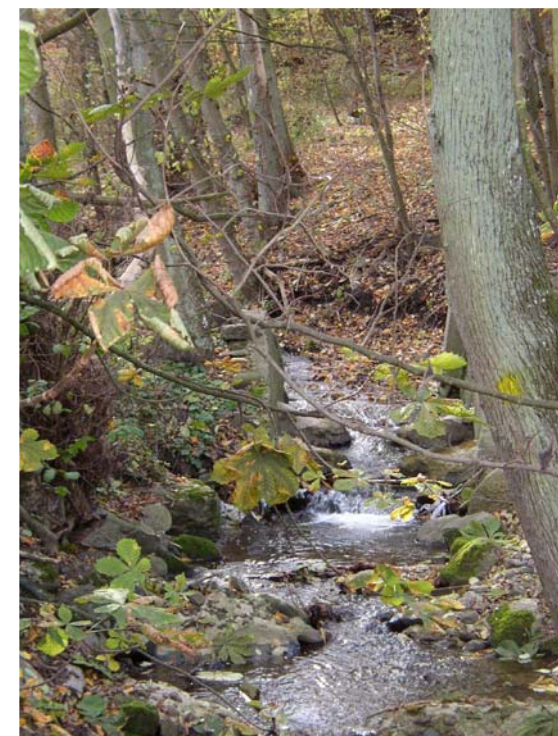
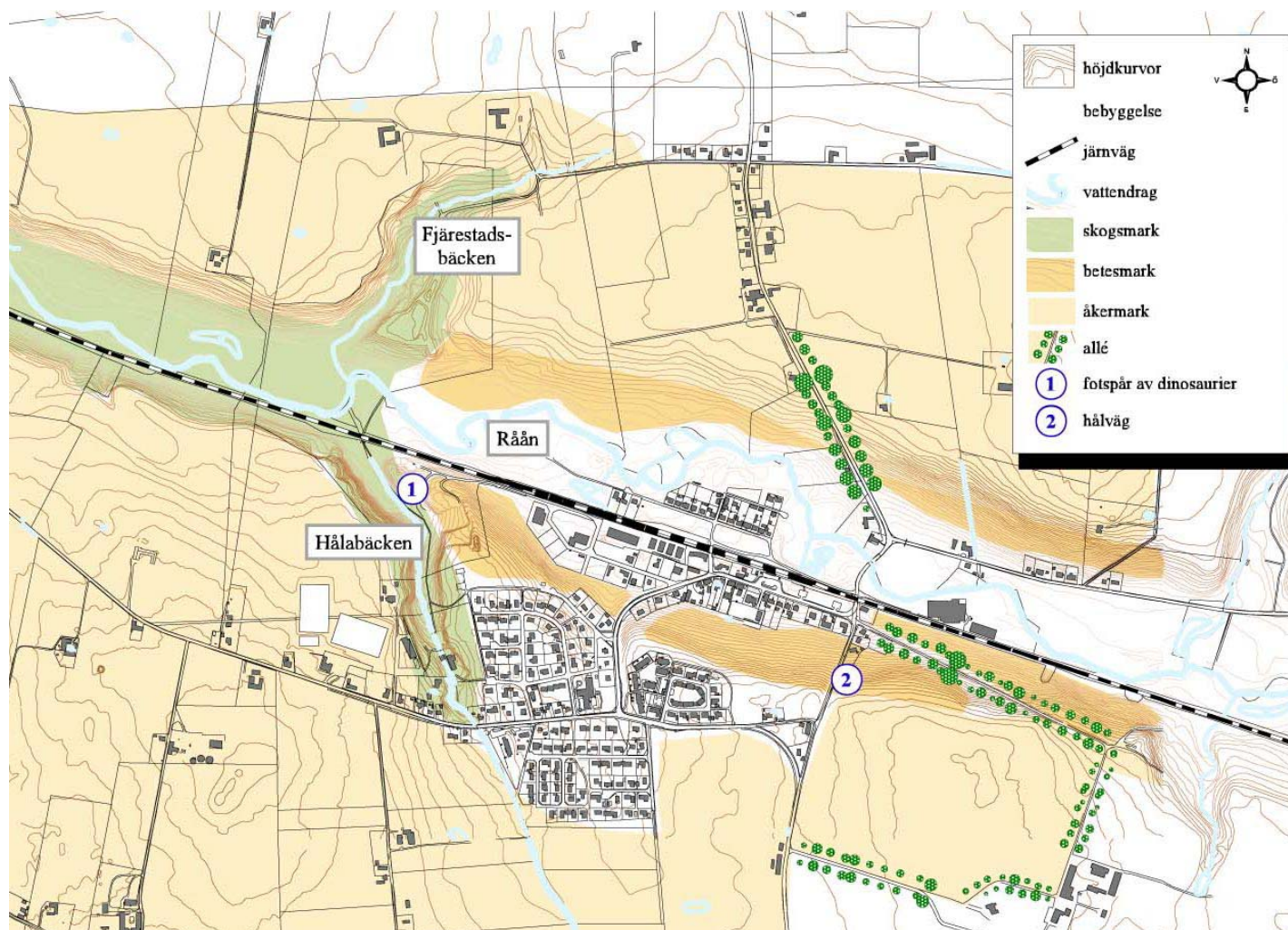
Lokalklimatet vid ravinens sluttning mot söder är gynnsamt. Tidigare låg fruktträdsodlingar i sluttningen norr om Råån. Nere i ravinbotten är lokalklimatet sämre. Här samlas kalluft under vinterhalvåret. Dalbotten är fuktig och har en högt liggande grundvattennivå.

En av Nordeuropas få rika fyndplatser för dinosauriefotspår finns i Vallåkra. När arbetarna vid Höganäsbolaget bröt växellagrad sandsten och lerskiffer för keramiskt ändamål fann de 1970, till sin stora förvåning, skikt med dinosauriefotspår. Dagbrottet, som nu är nerlagt, ligger cirka 300 meter norr om Stenkärlsfabriken. Fotspåren varierar i längd, upp till cirka 30 cm och härrör från en hjord *Dilophosaurus*, en rovdjursdinosaurie som kunde bli sex till sju meter lång. De förstenade sedimenten är från tidig juratid, ungefär 200 miljoner år gamla. På den tiden var klimatet betydligt varmare och vegetationen frodigare och dinosaurierna trampade omkring bland vegetationen i vattenbrynet vid en slammig lagun. Det är för övrigt samma dinosaurie som framträdde i filmen *Jurassic Parc* under namnet "raptosaurus".

Grönstrukturen i Vallåkra består av ett sammanhängande nät av skog längs Råån och längs Hålabäcken, av betesmarkerna i sluttningarna ner mot Råån, den gamla "hålvägen" från den tidigare skjutsstationen till Backstigen och alléerna längs Norra Vallåkravägen, norr om bron, samt vägsystemet till Vallåkragården.

Slutsatser

- ≠ Rååns rika naturtillgångar i form av vattenkraft, stenkol och lera har varit en viktig förutsättning för Vallåkras utveckling.
- ≠ Topografin har varit styrande för väg- och järnvägssträckningar och för bebyggelsens utbredning.
- ≠ Lokalklimatet är gynnsamt längs ravinens sydsluttningar och mindre gynnsamt i dalbotten.
- ≠ Vallåkraborna har tillgång till fin natur och fina vandringsstråk av varierande längd. En förbindande stig saknas dock mellan Borgen och dammarna norr om järnvägen. Stigen skulle skapa en möjlighet att gå runt dalgången.
- ≠ Dalgången och dagbrottet med dinosauriefotspår utgör en stor naturpedagogisk resurs.
- ≠ Norra Vallåkravägen liksom vägsystemet kring Vallåkragården har gamla alléer med olika arter av träd.

Hålabäcken

Skog längs dalgången

Ravinen vid stenkärlsfabriken

Råån's dalgång

Allé till Vallåkragården

Huvudstrukturer

Vallåkras struktur präglas mycket tydligt av Rååns dalgång och de bäckraviner som biflödena skapar. Vägsystemet, järnvägen och bebyggelsen har formats efter dalgången.

Den tidigaste bebyggelsen, den medeltida byn, låg i den östra delen av nuvarande Vallåkra, där Vallåkravägen svänger 90 grader mot väster. Vallåkravägen fortsatte på den tiden rakt norrut, ner mot bron över Råån. I dag ligger den gamla gästgiveribyggnaden från slutet av 1700-talet på platsen för den ursprungliga byn. Längs järnvägen byggdes enfamiljs tegelbyggnader. Husen finns till stora delar kvar och utgör grunden i Vallåkra by. Denna bebyggelse kompletterades senare med hus längs genomfartsvägen, Norra Vallåkravägen och Ryavägen. Den stora utbygganden startade först i början av 1970-talet genom utbyggnad av bostadsområden ovanför dalgången.

Bebyggelsen kan delas in i följande områden: Stationssamhällets bebyggelse från sekelskiftet 1800/1900 på båda sidor om järnvägen och den gamla bebyggelsen längs huvudgatan Norra Vallåkravägen/Ryavägen. Området som tillkom när Vallåkra blev administrativ centralort i kommunen med bl a kommunhus från 1930-talet och brandstation, belägen i fortsättning på stationssamhället, längs järnvägen väster om Norra Vallåkravägen. Området väster om korsningen Ryavägen och Norra Vallåkravägen, med en första utbyggnad längs Björkstigen, Tallstigen och Drejarstigen och senare utbyggnad från 1970-talet väster om Alstigen. Området söder om Ryavägen med de äldsta byggnaderna närmast vägen, bebyggelse med hus från 1960-talet fram till Trädgårdstigen och söder därom bebyg-

gelse från 1970- och 1980-tal. Området öster om korsningen Vallåkravägen och Norra Vallåkravägen är det senast tillkomna bostadsområdet, utbyggt under 1980-talet.

Ryavägen, Vallåkravägen och Norra Vallåkravägen utgör huvudstråk genom orten. Järnvägen är en barriär som kan passeras i på tre ställen. Korsningar i plan finns längs Norra Vallåkravägen i öster och längs Bokstigen, vid Vallåkra Lantmannaaffär. En planskild korsning, en gångpassage under järnvägen, finns längs stigen längs Hålabäcken till Borgen.

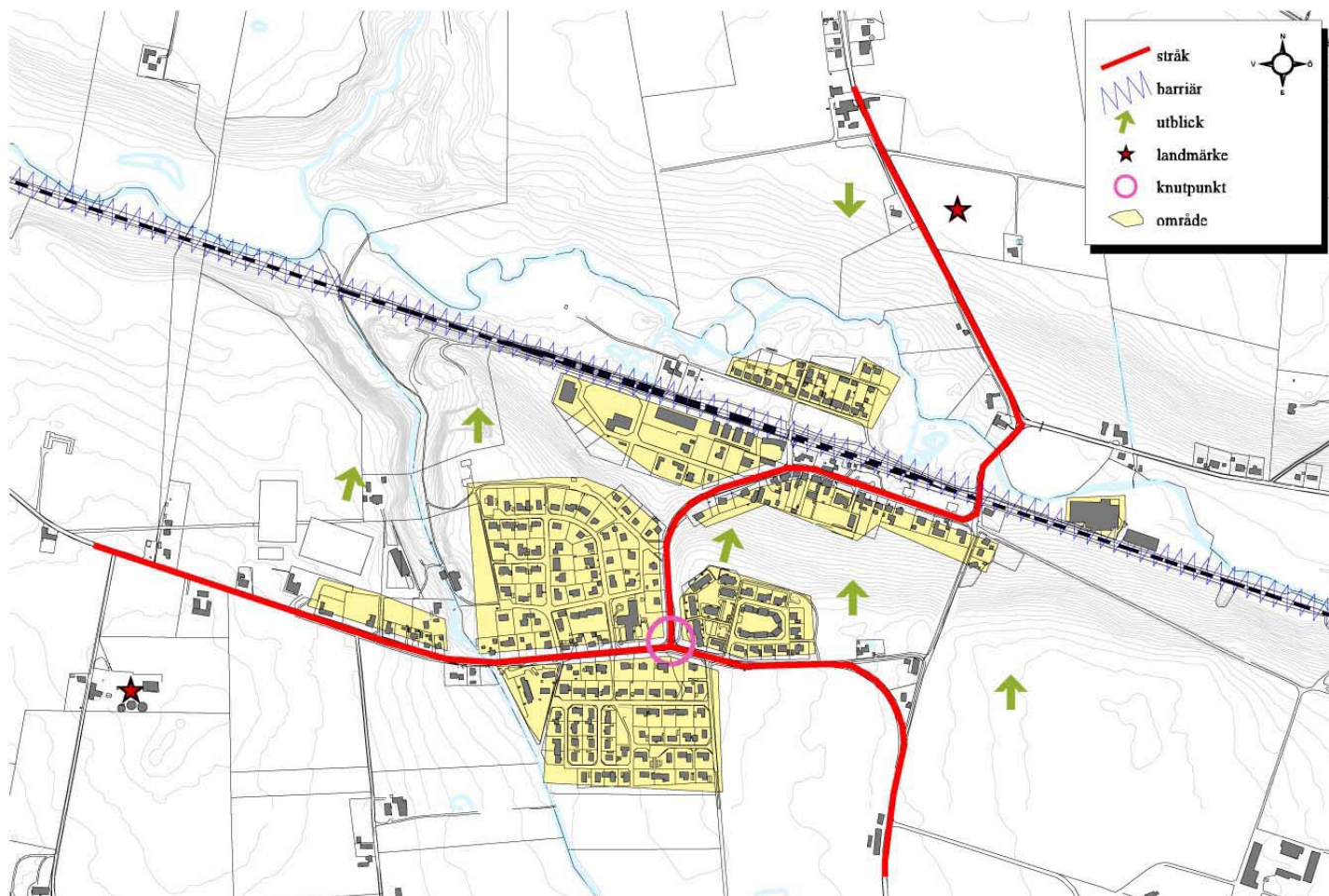
Knutpunkt i orten är korsningen mellan Ryavägen, Vallåkravägen och Norra Vallåkravägen. Knutpunkten har således förskjutits ett par hundra meter västerut sedan medeltiden.

Genom de markanta nivåskillnaderna skapas fina utblickar från Vallåkra över dalgången mot betesmarkerna norr om byn, liksom det erbjuds lika fina utblickar från norr mot Vallåkra.

Landmärkena består av dalgångens branter och skogsbestånden längs dalgången. Silobyggnader på gården väster om Vallåkra utgör ett tydligt landmärke på slätten liksom Vallåkra Stubbamölla norr om byn.

Slutsatser

- ≠ Rååns dalgång med sidoraviner är av stor betydelse för Vallåkras struktur. Vägsystemet och järnvägen, liksom bebyggelsen har anpassats efter dalgången. Strukturen är logisk och tydlig.
- ≠ Dagens knutpunkt ligger cirka 400 meter väster om den historiska knutpunkten.
- ≠ Järnvägen är en barriär, men passage finns vid de viktiga nord-sydliga stråken.
- ≠ Vallåkra har karaktär av boendeort med välskötta hus och trädgårdar.
- ≠ Variationen i bebyggelsen uttrycker utvecklingen från sent 1800-tal till idag.
- ≠ Bebyggelsen kan kategoriseras i bebyggelse i dalbotten och bebyggelse ovan dalgången.
- ≠ Den moderna bebyggelsen har inte fångat upp de kvaliteter som den gamla stationssamhällets bebyggelse hade.
- ≠ Landmärkena består av dalgångens branter och skogsbestånden i dalgången. Silobyggnader på gården väster om Vallåkra liksom Vallåkra Stubbamölla norr om byn utgör tydliga landmärken på slätten.

Bebyggelse från 1950-talet

Ryavägen, huvudstråk genom byn

Byn längst Rååns dalgång

Vallåkra Stubbamölla

Bebyggelse från 1980-tal

Funktioner & folkliv

Vallåkra är tydligt uppdelat i verksamhetsområdet och stationssamhällets bebyggelse i Rååns dalbotten och den nyare bostasdsbebyggelsen ovanför dalgången.

I dag är den största lokala arbetsplatsen Edenhall Mekaniska som tillverkar betupptagningsmaskiner. Edenhalls Mekaniska ligger på platsen som tidigare var Walo Ysteri och innan dess en vattenkvarn.

Wallåkra Stenkärlsfabrik ligger vackert belägen i Hålabäckens ravin. Fabriken grundades 1864 och har haft olika ägare under årens lopp, men drivs sedan 1988 av Åsa Ormell. Det unika med Wallåkra Stenkärlsfabrik är att man tillämpar i stort sett samma teknik som för 150 år sedan. Rundugnen, en av de sista i Norden, rymmer 7 500 kärlliter. Ugnen eldas i fyrhåll med stenkol och till varje bränning åtgår cirka åtta ton kol. Det tar cirka tre dygn att få upp värmen till 1 300 grader. Då slängs salt in som i den höga temperaturen förgasas och dess natrium förenas med lerans kisel-syra och överdrager hela ugnens innehåll. Råbränning och glasyrbränning sker alltså samtidigt. Efter bränningen måste ugnen stå och själv svalna i upp till tio dagar. Lerkärlsfabriken har konferenslokaler och ordnar en mängd aktiviteter som naturvandringar, matlag-ningskvällar, kurser i drejning etc. I magasinsbyggnaden finns en krog som är öppen vardagar och söndagar.

I byn finns en omfattande skolverksamhet som drivs av Vallåkrabygdens skolor, en friskola med ett temainriktat arbetssätt med profilering mot natur-orienterad teknik, idrott, forskning och ridning. Skolan grundades 1982, när den kommunala skolan lades ner. Skolverksamheten bedrivs på fyra ställen: I den gamla skolbygganden vid Ryavägen, Trollgården med skolår 3-6, i Vallåkra skola på Grönadal med skolår 6-9 samt

förskolorna Vallmon, Hålabäck, Blåklinten och Präst-kragen. Sammanlagt finns cirka 150 förskole- och skol-barn. Skolan har upptagningsområde i fyra kringlig-gande kommuner.

Vallåkra har ingen direkt centrumpunkt, utan de viktiga funktionerna finns utspridda längs huvudgatan Ryavägen/Norra Vallåkravägen. I dalbotten, i den gamla stationsbyn ligger Vallåkra Lantmannaaffär, en pizze-ria, en matvaruaffär, en bensinmack och ett konditori. Ovanför dalgången, i korsningen mellan Ryavägen/Norra Vallgatan, ligger den offentliga servicen i form av servicehuset Boragvalla och distriktssköterske-mottagning.

Några av de föreningar som bildades i början av förra seklet är fortfarande verksamma. Vallåkra Idrottsförening har fotbollsplaner och klubbstuga väster om bykärnan vid Vallhaga idrottsplats. Vallåkra gammaldansförening har danskurser på Grönadal. Vallåkra Intresseförening, som bildades för drygt 50 år sedan, arbetar med att utveckla och förbättra Vallåkra och för att byn ska få behålla sin service. De ser där-för mycket positivt på en utbyggnad med bostäder. För de lite äldre ungdomarna finns ingen samlingsplats utan de åker in till Helsingborg för att träffas eller delta i olika aktiviteter.

Kvistofta ridskola har sommarstall i Vallåkra. I slutet av april flyttar ridskolan till stall beläget vid Bälte-bergavägen, cirka en kilometer öster om byn.

Vallåkraträffen är ett årligt evenemang som är väl känt långt utanför Vallåkra och Skåne. Det är Nordens största bilträff för ombyggda, stylade och original-renoverade europeiska bilar. Träffen startade 1982 som en ren Volvoträff med modifierade Volvobilar. Från

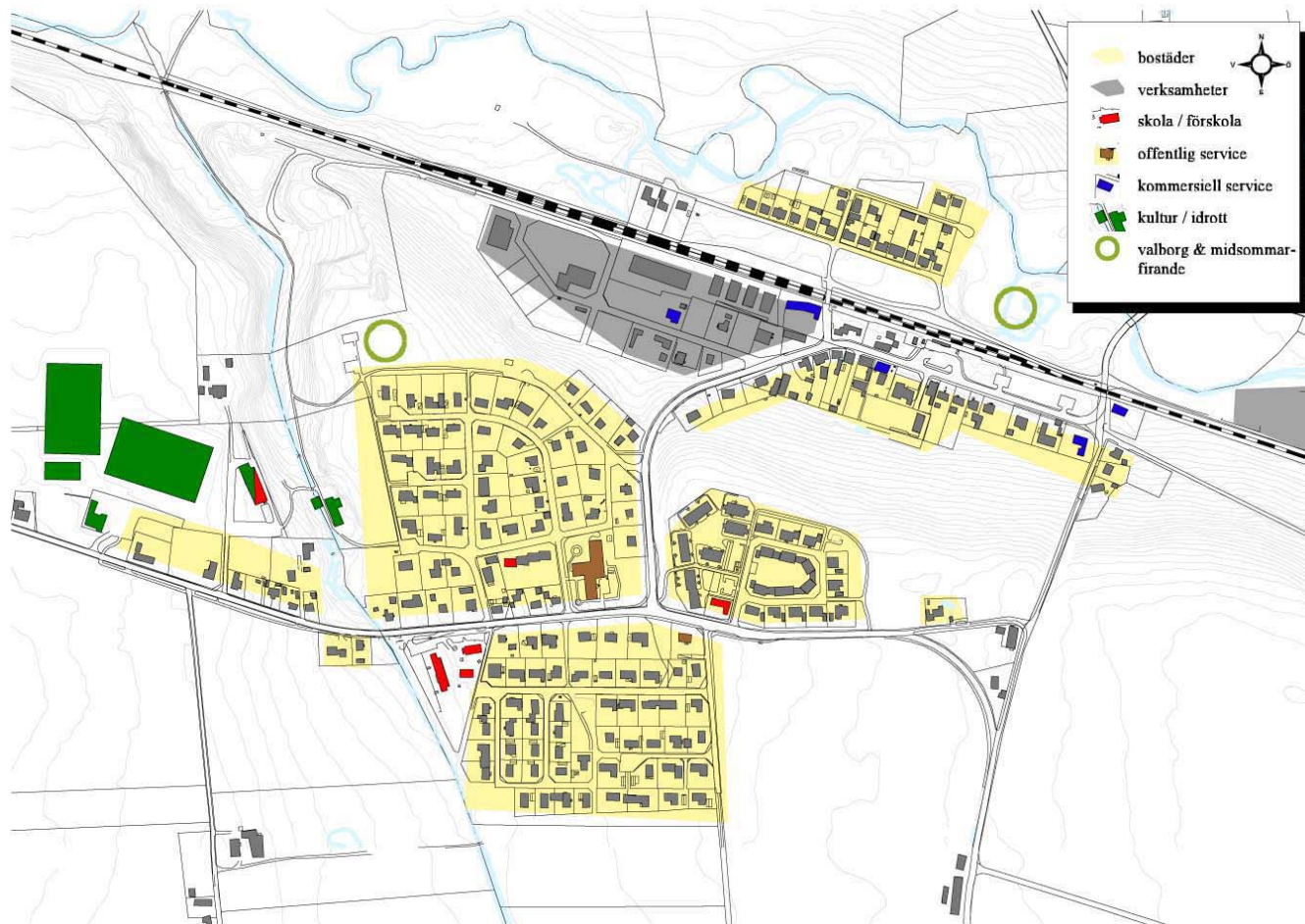
början ställdes bilarna upp på fotbollsplanerna men flyt-tades senare till flygplatsen sydost om Vallåkra när be-söksantalet blev för stort. Nu kommer drygt 15 000 besökare från Norden och övriga Europa.

Andra årliga evenemang är valborgsmässofi-rande som sker norr om järnvägen, mellan dammarna och midsommarfirande som sker på ängsmarken sö-der om Hasselstigen

Många kända profiler har bott eller vistats i Vallåkra. Bland dem kan nämnas Brazil Jack eller Carl Max Alexander Rhodin (1871 – 1952) som hade sina hästar inhyrda i en lada bredvid Grönadal. Hästarna tränades på en plats nere vid ravinen, en urgrävd halv-cirkel i backen öster om Hålabäcken, som är synlig än idag.

Slutstats

- ≠ Wallåkra Stenkärlsfabrik har en viktig funktion i Vallåkra. Den står för en historik kontinuitet, kun-skap om hantverkstraditionen och skapar en tydlig profil i Vallåkra.
- ≠ Vallåkrabygdens skolor är också profilskapande. Drygt hundra elever, förskole- och skolbarn, är ett viktigt inslag i det dagliga livet i en ort med knappt 600 invånare.
- ≠ Det finns flera arbetsplatser i Vallåkra, men orten har dock karaktär av villaort.
- ≠ Det finns flera verksamma föreningar i Vallåkra, men det saknas en samlingslokal för ungdomar och äldre samt en hall för inomhusidrott.

Borgvalla sevicehem

Vallåkra hembageri

Grönadal

Vallhaga Idrottsplats

Vallåkras framtid

Trafikmönster

Genom socknen löpte två av de gamla, stora och betydelsefulla vägsträckningarna. dels vägen mellan Mörrarp och Landskrona, som passerar genom, Vallåkra, dels kustvägen mellan Helsingborg och Landskrona, väster om Vallåkra. Vallåkra hade även en förbindelse västerut till Kvistofta. Vägarna finns kvar idag, om än ombyggda och utträtade. Mörrarpsvägen har fått en ny sträckning genom Vallåkra, men den gamla hålvägen är fortfarande synlig, som en urgröpt stig som går från den gamla gästgivaregården ner till Backstigen, strax söder om korsningen med järnvägen. Motorvägen E6 mellan Helsingborg och Lund, som byggdes 1966, löper i långa stycken parallellt med den gamla kustvägen. Från Vallåkra är det fem kilometer till på- och avfarten till E6.

Ryavägen, Vallåkravägen och Norra Vallåkravägen utgör genomfartsvägar och är tillika huvudvägar i Vallåkra. Till dessa vägar ansluter de lokala villagatorna. Korsningen mellan Ryavägen, Vallåkravägen och Norra Vallåkravägen är en viktig korsning där bilister på Vallåkravägen/Norra Vallåkravägen har företräde. Norra Vallåkravägen går därifrån i en brant backe ner mot stationen.

I dalgångens botten går järnvägen. Järnvägen kan passeras på tre ställen. I plan vid Norra Vallåkravägen och Bokstigen samt planskilt vid gångstigen till Borgen.

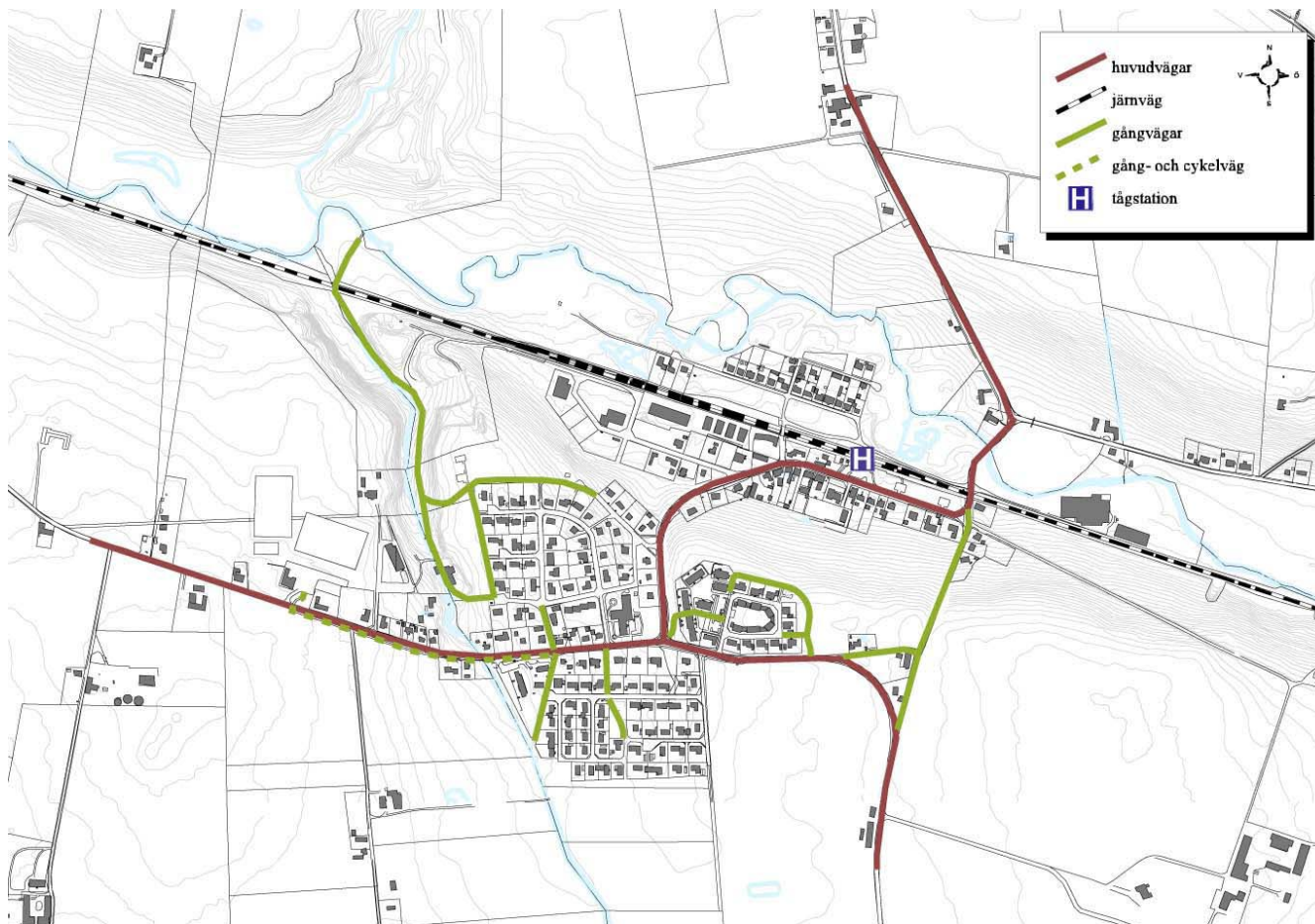
Alla bostadsområden har genomgående trafik, utom bostadsområdet väster om Hylliestigen.

Längs Ryavägens södra sida, mellan Vallahaga idrottsplats och Trollgårdens skola går en gång- och cykelväg. Längs resterande sträcka av Ryavägen,

Vallåkravägen och Norra Vallåkravägen finns trottoar av varierade standard. Från Ryavägen går kortare gång- och cykelvägar in till bostadsområdena, norr respektive söder om vägen. Runt bostadsområdena och längs bäckravinen finns gångvägar.

Slutsats

- ≠ Vallåkra ligger nära det övergripande vägnätet med bara 5 kilometer till motorvägen E6.
- ≠ Ryavägen/Vallåkravägen/Norra Vallåkravägen utgör genomfart och huvudgata genom byn.
- ≠ Kollektivtrafikförbindelser finns med tåg och buss. Tågen går en gång i timmen.
- ≠ En gång- och cykelvägen saknas längs huvudgatorna Ryavägen/Vallåkravägen/Norra Vallåkravägen. I dag slutar gång- och cykelvägen vid Trollgården.

"Hålvägen" mellan gamla skjutsstationen och Backstigen

Ryavägen

Gångstig runt bostadsområde

Gång- och cykelväg

Järnvägs korsningen

Vallåkras styrka och svaghet

Starka sidor

- € Vallåkra är en by på landet med god förbindelse med och nära till det övergripande vägnätet, motorvägen E6.
- € Orten har kollektivtrafikförbindelser med pågatåg och buss. Det är lätt att nå Helsingborg, Lund, Malmö, Kastrup och därmed övriga världen.
- € Rååns dalgång är en tillgång för Vallåkra. Dess naturtillgångar har möjliggjort grunden för etablering av orten och bidragit starkt till dess struktur.
- € Vallåkras historia går tillbaka till förhistorisk tid, med synliga spår från olika tidsepoker.
- € Vallåkra Stenkärlsfabrik är ett stycke levande historia i dagens samhälle som har en unik ”äkthet”.
- € Vallåkrabygdens skola, en friskola med förskola och grundskola, skapar ett folkliv i Vallåkra. Skolan liksom Stenkärlsfabriken bidrar till Vallåkras karaktär.
- € Vallåkra har fina villaområden.
- € Variationen i bebyggelsen uttrycker utvecklingen från sent 1800-tal till idag.
- € Vallåkraborna har tillgång till fina naturområden och vandringsstråk av varierande längd. Vandringsstråk som går längs bäcksravinen till Borgen, stigen - den gamla vägen hålvägen från skjutsstationen till Backstigen, samt vägsystemet runt Vallåkragården.

Svaga sidor

- € Vallåkras befolkning har minskat något under den senaste femårsperioden. För att säkra en fortsatt service är en utbyggnad av orten önskvärd.
- € Kollektivtrafikförbindelser finns med tåg och buss. Tågen går en gång i timmen, bussen mer sällan. Turtätheten bör förbättras för att utgöra ett slagkraftigt alternativ till bil.
- € Den moderna bebyggelsen har inte fångat upp de kvaliteter som det gamla stationssamhällets bebyggelse hade.
- € I byn saknas en samlingsplats för ungdomar och äldre samt en hall för inomhusidrott.
- € En gång- och cykelväg saknas längs hela huvudvägen genom Vallåkra.
- € Dalgången och dagbrottet med dinosauriefotspår utgör en stor naturpedagogisk resurs som inte är utnyttjad.
- € En gångstig saknas längs Rååns norra sida som förbinder Borgen med dammarna, naturområdet norr om stationen. Denna stig skulle skapa en möjlighet att gå runt dalgången.

Sammanfattning och rekommendationer

Vallåkras karaktär

Vallåkra har en tydlig karaktär av stationssamhälle och radby, med gammal bebyggelse längs huvudgatan. (Radby är benämning på en by vars gårdsbebyggelse ligger i rad på endera eller båda sidorna om en väg). Byn är vackert belägen vid och nere i Rååns dalgång vars karaktäristiska topografi och gamla skogsbestånd står i kontrast mot omgivande jordbruksmark. Dalgången bidrar starkt till byns struktur vad gäller väg- och järnvägssystemet samt bebyggelsens utbredning. De historiska spåren från de olika tidsepokerna är synliga i dagens Vallåkra, men skulle kunna förstärkas.

Stenkärlsfabriken ger Vallåkra en tydlig identitet, med sin gamla hantverkstradition och stora "äkt-het". Vallåkrabygdens skolor bidrar också till byns karaktär. Båda verksamheterna skapar ett folkliv i byn som förtar känslan av "sovstad"

Kompletterande bebyggelse

För att få en jämnare åldersfördelning och bättre underlag för service bör en försiktig utbyggnad ske. Byn har fina kvaliteter att bygga vidare på: en levande historia, en naturskön omgivning, en fin boendemiljö, bra skolor och pågatågsförbindelse. En möjlighet är att omvandla ej utnyttjade verksamhetsområden i dalbot-ten, en annan är att bygga vidare på radbyns tema och binda samman den befintliga bebyggelsen med den tidigare bykärnan vid den gamla gästgivaregården. Bebyggelsen bör utformas på radbyns princip och stations-samhällets tegelarkitektur.

Gör genomfartsvägen till bygata

Ryavägen, Vallåkravägen och Norra Vallåkravägen är både genomfartsvägar och huvudgator. Vägarna borde få gatans karaktär, det vill säga trottoarer på båda sidor, en cykelväg genom hela byn och kanske en träd-rad längs gatan förbi stationen, vilket den tidigare hade.

Ekomuseum i Vallåkra

Utnyttja den naturpedagogiska potentialen som finns i Vallåkra. Visa de unika spåren av dinosaurier, naturmiljön och dalgångens bildningshistoria. Skapa ett Ekomuseum vid det gamla dagbrottet där de spårbara skikten kan blottläggas och dinosauriespår kan visas.

Referenser

Litteratur

Livet i Vallåkra, en krönika i ord och bild över Vallåkra, redaktör Börje Larsson, Kristianstads Boktryckeri AB, Kristianstad 1994

Kulturminnesvårdsprogram för Helsingborgs kommun, Helsingborgs museum 1991

Naturvårdsprogram för Helsingborgs kommun, Helsingborgs kommun, Stadsbyggnadskontoret, Pl 1987:73, 1982

Kartor

Charta öfwer storskiftesdelningen uppå inägorne till Norra Wallåkra by uti Malmöhus Höfgingedöme, från 1765

Charta öfwer storskiftesdelningen uppå inägorne till Södra Wallåkra by uti Malmöhus Höfgingedöme, från 1782

Skånska Rekognoseringskartan IIW 202 och IW 202, 1812-1820

Ekonomiska kartan från 1911, skala 1:20 000, Rikets Allmänna kartverk på bekostnad av Malmöhusläns Hushållningssällskap

Ekonomiska kartan, 3C 1d Vallåkra, skala 1:10 000, edition 1, september 1970, Rikets Allmänna Kartverk

Jordartskartan Helsingborg SV, Serie Ae nr 16, Skala 1:50 000, Sveriges Geologiska undersökningar

Muntliga referenser

Börje Larsson

Karl-Erik Wilhelmsson, Vallåkra Intresseförening

Bertil Nilsson, Vallåkrabygdens skolor

Åsa Ormell, Wallåkra Stenkärlsfabrik

Internet

www.vallakra.com